

פרשות ויקרא – איסור אכילת דם, הכשרת כבד

”זֹקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֵי־תֵיכֶם כָּל זֹלָב וְכֹל דָּם לֹא תֹאכְלוּ” (ג יז)

יסודות איסור דם | טעמי האיסור | כלים לצליית כבד

ו. שם (דברים יב כג-כד) ”רַק חֶזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכֵל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר. לֹא תֹאכְלוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכוּ כַּמַּיִם”.

למרות זאת מוני המצוות מנו את איסור דם בלאו אחד (עין ספר המצוות ל”ת קפד, סמ”ג לאוין קלז, ספר החינוך קמח). הסיבה למניין זה היא דברי רבא במסכת כריתות (ד ב) ”חמשה לאוין האמורין בדם למה אחת לדם חולין ואחת לדם קדשים ואחת לדם כיסוי ואחת לדם איברין ואחת לדם התמצית” כלומר, אין כוונת התורה להטיל חמשה איסורים על מעשה אכילה או שתייה אחד של דם, אלא כוונתה לאסור את הדם בכל אופניו. (ומה שאמר רבא חמשה לאוין, והרי בפסוקים יש יותר? רש”י שם פירש שרבא מדבר רק על הלאוין שאינם נדרשים לדבר אחר).

כמו כן בפסוקים ראינו שלש כריתות, ושוב דורשת הגמרא (שם) שאין כאן שלש כריתות במעשה אחד, והרי זה בכל מקרה דבר שלא יכול להתקיים, אלא יש כאן שלשה מיני דמים שאוכלם חייב כרת- דם חולין, דם קדשים ודם כיסוי.

למעשה מצאנו שלש רמות איסור בדם. יש דם שחייבים על אכילתו כרת, יש דם שאינו אלא בלאו ויש שאינו אסור אלא מדרבנן.

1. איסור דם נשנה בתורה כמה פעמים:

א. בפרשת נח (בראשית ט ד) ”אָף בְּבֶשֶׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ”.

ב. בפרשת ויקרא (ויקרא ג יז) ”חֲקֵת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֵי־תֵיכֶם כָּל חֵלֶב וְכֹל דָּם לֹא תֹאכְלוּ”.

ג. בפרשת צו (ויקרא ז כו-כז) ”וְכֹל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֵי־תֵיכֶם לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה. כָּל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכֵל כָּל דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמְּיָה”.

ד. בפרשת אחרי מות (ויקרא יז יד) ”וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יֹאכֵל כָּל דָּם וְנִתְתִּי פָנָי בְּנֶפֶשׁ הָאֲכָלָת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקִּרְבִּי עִמָּה. כִּי נֶפֶשׁ הַבֶּשֶׂר בַּדָּם הוּא וְאֲנִי נִתְתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נִפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בְּנֶפֶשׁ

יְכַפֵּר. עַל כֵּן אֶמְרָתִי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכֵל דָּם וְהִגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכֵל דָּם. וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר יֵצֵד חֵיָה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֹאכֵל וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בַּעֲפָר. כִּי נֶפֶשׁ כָּל בֶּשֶׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא וְאִמַּר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּם כָּל בֶּשֶׂר לֹא תֹאכְלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל בֶּשֶׂר דָּמוֹ הוּא כָּל אֲכָלְיוֹ יִכְרַת”.

ה. בפרשת ראה (דברים יב טז) ”רַק הַדָּם לֹא תֹאכְלוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכוּ כַּמַּיִם”.

א. יסודות איסור דם

שלש רמות איסור בדם. האוכל מדם שבו יצאה הנפש חייב כרת. האוכל מדם האיברים עבר על לאו. האוכל מדם שבושל עבר על איסור דרבנן.

יש ראשונים הסוברים שגם דם שבושל אסור מדאורייתא. נפקא מינא במחלוקת זו היא האם המליחה להוצאת הדם היא מדאורייתא או מדרבנן¹.

דפריש אבל היכא דלא פריש שרי מיכליה באומצא ולית לן בה". וכך כתבו עוד הרבה ראשונים, תוס' בכמה מקומות בש"ס (שבת קכב ב ד"ה דחזי לאומצא, חולין יד א ד"ה נסבין), רא"ש (חולין פ"א סי' ט), רשב"א (תוה"ב הארוך ב"ג ש"ג) ועוד. ונפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' סז סע' א) "בדם בהמה וחיה נמי אין איסור כרת אלא בדם הנפש שהנשמה יוצאה בו, אבל דם האברים אינו אלא בלא תעשה. והני מילי כשפירש מן האבר ויצא לחוץ, או שנצרר בחתיכה, או שפירש ממקומו ונתעורר לצאת ונבלע במקום אחר, אבל אם לא פירש ולא נצרר, מותר".

רמה ג, איסור דרבנן- יש כמה מיני דמים שאינם אסורים אלא מדרבנן. מהם שאסורים מחמת מראית עין, כגון דם דגים שכנוס בכלי (כריתות כא ב) ודם אדם שלא פירש לכלי או על גבי כיכר (שם, למ"ד שדם אדם מותר מדאורייתא), ומהם שאסורים מגזירה שמא יאכל דם שאיסורו בלאו.

בסוג השני, דם שמותר מהתורה אלא שחכמים גזרו עליו, מחשש שמא יאכל דם אסור מהתורה, כגון דם שבושל ושנמלח.

ויש בזה מחלוקת ראשונים שהיא אחת היסודות להלכות מליחה. הפרי מגדים בתחילת הפתיחה להלכות מליחה חוקר "אם מליחה זו שאנו מולחין בשר לקדירה, מן התורה היא או מדרבנן". הוא תולה את החקירה במחלוקת הראשונים האם דם שבשלו אסור מדאורייתא או מדרבנן.

רש"י (חולין קט א ד"ה והלב) כתב: "הלב קורעו ומוציא את דמו לא קרעו אינו עובר עליו - להיות בכרת ובמסכת כריתות מוקים לה בלב עוף שאין בדמו כזית אבל בבהמה חייב כרת אם לא קרעו לאחר בשולו". מבואר שלא די שיש לאו אחרי הבישול אלא גם כרת.

התוס' (שם ד"ה הלב) חולקים וסוברים שבגמרא בכריתות מדובר לפני בישול לפי שאחרי בישול אין כרת. ובמקום אחר (קיא א ד"ה דם) כתבו שאין איסור דאורייתא בדם שבשלו אלא רק איסור דרבנן.

רמה א, כרת- במשנה (כריתות פ"ה מ"א) נחלקו חכמים ורבי יהודה על איזה דם חייבים כרת. "אכל דם שחיטה בבהמה בחיה ובעוף בין טמאין בין טהורין דם נחירה דם עיקור דם הקזה שהנשמה יוצאה בו חייבין עליו דם הטחול דם הלב דם ביצים דם חגבים דם התמצית אין חייבין עליו רבי יהודה מחייב בדם התמצית".

מהו דם שהנשמה יוצאת בו ומהו דם התמצית? נחלקו בזה תנאים ואמוראים במסכת כריתות (כב א) "רבי יוחנן אמר על זמן שמקלח, ריש לקיש מטיפה המשחרת ואילך". הגמרא שם מביאה שזו מחלוקת תנאים בין רבי אליעזר (וי"ג רבי) לבין רבי שמעון (וי"ג רבי אליעזר ברבי שמעון). והגמרא שם מחלקת את סדר יציאת הדם לשלשה שלבים, שותת- מקלח- שותת והמחלוקת היא באיזה שלב יש בדם כרת.

הרמב"ם בפירוש המשנה (כריתות פ"ה מ"א) מסביר: "וגבול שאין הנפש יוצאה בו, הוא שכבר נפסקה יציאתו ברציפות כדרך שהוא יוצא בתחלת ההקזה אלא היה מקלח קלוח ושוב נפסק, ומקלח קלוח ושוב נפסק, וזה לא יארע אלא כאשר מתמעט הדם מאד ולא ישאר ממנו אלא שעור מועט בעורקים והטבע מתאמץ להחזיקו ואינו יכול מחמת חולשת הכח וירידתו, וכל פעם שמתגבר הטבע ומתאמץ מחזיקו, וכאשר נחלש וכולה פורץ ויוצא, וזה לא יארע אלא כשקרב המות והוא כמו דם התמצית, אבל הדם הנגר ברציפות הוא דם שהנפש יוצאה בו, וזה הוא אשר בטאוהו בלשון זה אי הוא דם הנפש כל שהוא מקלח".

רמה ב, לאו- כאמור לעיל כל דם שאין הנשמה יוצאת בו אינו אסור בלאו. לדוגמא, דם התמצית לשיטת חכמים ודם האיברים וכפי שראינו לעיל בדברי רבא בכריתות (ד ב).

בדם האיברים יש חילוק בין אם פרש מהאיבר (או ממקומו באיבר לחלק מהשיטות) או לא. שאם לא פרש, הרי הוא מותר באכילה. כלשון השאלות (ויקרא שאילתא סח) "וכי אסיר דם איברים היכא

הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג פמ"ו) האריך להסביר את שורש האיסור כמו גם את המצוות שצותה התורה בדם (כגון זריקה על גבי המזבח): "ודע, כי הדם היה טמא מאד בעיני הצאב"ה, ועם כל זה היו אוכלים אותו מפני שהיו חושבים שהוא מזון השדים, וכשאכל אותו מי שאכלו כבר השתתף עם השדים ויבואוהו ויודיעוהו העתידות, כמו שידמו ההמון ממעשי השדים, והיו שם אנשים שהיה קשה בעיניהם אכילת הדם כי הוא דבר שימאסו טבע האדם, והיו שוחטים בהמה ומקבלים דמה בכלי או בחפירה ואוכלים

בשר השחיטה ההיא סביב דמה, והיו מדמין במעשה ההוא שהשדים יאכלו הדם אשר הוא מזונם והם יאכלו הבשר, ובזה תהיה האהבה והאחזה והרעות להם, בעבור שאכלו כלם על שלחן אחד ובמושב אחד, ויבאו להם השדים ההם לפי מחשבתם בחלום ויגידו להם העתידות ויעילו להם, אלו כלם דעות שהיו נמשכין אחריהם בזמנים ההם ובחרים אותם, והיו מפורסמות לא היה ספק לאחד מן ההמון באמתתם, ובאה התורה השלמה ליודעיה, להסיר

אלו החליים הנאמנים ואסרה אכילת הדם, ועשתה חזק באסורו כמו שעשתה בע"ז בשה, אמר יתברך ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם... וטהרה הדם ושמה אותו מטהר מה שיגיע בו, והזית על אהרן ועל בגדיו וקדש הוא ובגדיו, וצותה להזותו על המזבח, ושמה העבודה כלה לשופכו שם לא לאספו... ואח"כ הזהיר מלהתקבץ סביבו ולאכול שם, אמר ולא תאכלו על הדם... וצוה יתעלה אחר זה שכל חיה ועוף שמותר לאכלם, כשישחט יכסה דמו בעפר, עד שלא יתקבצו עליו

להלכה קי"ל כתוס' שדם שבשלו דרבנן (עיין בפרי מגדים שם, רמ"א סי' ע סע' ו, ארעא דרבנן מערכת אות דם, סי' קעב) ולפי זה גם חיוב המליחה הוא רק מדרבנן (ועיין שם בפרי מגדים שביאר מהי שיטת הרמב"ם ומה הדין בדם שמלחו).

לפי זה, אומר הפרי מגדים, יוצא חידוש. והוא, שדין כלי שני יהיה חמור מכלי ראשון. שאם יש ספק אם נפל דם בעין בכלי ראשון, מותר שכלי ראשון מבשל וספק דרבנן לקולא, אבל בספק כגון זה בכלי שני, אסור, שכלי שני אינו מבשל אלא רק מבלע ומפליט.

ב. טעמי האיסור

הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פמ"ו) מסביר שאיסור אכילת דם, כמו גם המצוות המיוחדות בדם (שפיכה במזבח, כיסוי ועוד) בא על מנת להרחיק מדרך האומות הקדמוניות שהאמינו שבאכילת דם ובהתאספות סביבו ניתן לקבל כח מהשדים.

הרמב"ן מסביר שמאחר והנאכל נהיה חלק מגוף האוכל, והדם הוא הנפש, ואם יאכל האדם את הדם תדבק בו עובי וגסות נפש הבהמה.

בספר החינוך מסביר שיש באכילת דם אכזריות: "שיבלע האדם מבעלי חיים שכמותו בגוף, אותו הדבר שבהם שהחיות ממש תלוי עליו, ונפשם נקשרת בו?".

חקירה נוספת של הפרי מגדים היא מהי פעולת המליחה. האם מליחה מוציאה את כל הדם או שנשאר משהו ממנו בחתיכה, ואותו משהו אינו אוסר מאחר וכשמבשלים את החתיכה, החום גורם לו שלא יצא (בדומה לשיטת הרמב"ם בחליטה).

ויש בחקירה זו הרבה נפקא מינות. בשר שנמלח ואחר כך נכבש בצונן מעת לעת- אם המליחה הוציאה את כל הדם,

מותר. אם אינה מוציאה את כל הדם, אסור. האם מותר לחתוך חתיכה שנמלחה, לרצועות דקות? הפרי מגדים מכריע שדעת השו"ע שהמליחה מוציאה את כל הדם.

עד כאן למדנו בצורה רחבת מעל לפני השטח את יסודות איסור דם בהלכה.

2. במהות האיסור והרעיון העומד בבסיסו יש כמה הסברים.

ממקום גבוה אף על פי כן ישנם דבוקים בחוט של חסד עד מקום שורשה בסוד אומרו (שם) יעקב חבל נחלתו, ונפש הבהמה היא ממדריגה התחתונה אשר יתיחס מקומה אל קליפת נוגה והנה באכול אדם מדם בהמה שהנפש יוצאה בו שעליו בא עונש כרת קונה נפש הבהמיית מקומה בנפש אדם. והודיענו הכתוב כאן כי האוכל דם ומכניס נפש הפחותה בנפשו יגעל אותו שורש העליון לבל יהיה עוד נדבק בו. והוא מאמר ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם והכרתי אותה מקרב עמה פירוש שיכרות החוט הקשור בשרשו שהוא מקור כללות נפשות עם ה', והוא אומר מקרב עמה. עוד ידוע הוא כי הגם שבכללות עם ישראל שורש אחד אף על פי כן הם במדריגות זו למעלה מזו בסוד (קהלת ה) כי גבוה מעל גבוה וגו'. וכיון שכן תבא הסברא לומר לצד שהנפש בהמה זו לא טמאה היא שהרי היא בהמה טהורה הנאכלת לזה לא תעשה נפש הלזו פגם ודופי אלא דוקא בהדרגה הגדולה שבישראל, ועונש שיחד ה' לעבירה זו אינו אלא להאזרחים זכרים ולא נקבות, וכשירבה הכתוב איזה ריבוי אין לנו בו אלא חידוש הדרגה אחת עד שירבה קצת המדרגות, גם כלך לדרך אחר יש לומר שאין הפעולה הלז עושה כל כך רושם אצל נפש רמה אפשר שהגם שתעשה בו רושם אף על פי כן לא תעשה כל כך פעולה בה כדי שתצטרך לכרת. אשר ע"כ נתחכם אל נורא עלילה וריבה כל הריבויים ואמר כי קטן וגדול ישנו בהכרת באוכלו דם הנפש, ואמר ריבויים לכל ההדרגות קטן וגדול".

3. האם צריך רשת מיוחדת להכשרת כבד? מזלג להכשרת כבד? האם מותר להשתמש בכלים אלו לשימוש אחר? במידה ואסור האם צריך להכשיר את הכלי בין צליית כבד לזה שאחריו? אם לא, כיצד ניתן להשתמש בו לצליית כבד ולא לשימושים אחרים?

הטור (וי"ד סי' עו) מביא מחלוקת ראשונים בכלים שמשתמשים בהם בצליית הבשר.

לאכול סביביו, ונשלמה הכונה להפך האחוה בין מי שאחזם שד באמת, ובין שדיהם".

הרמב"ן בפרשת אחרי מות (ויקרא יז יד) כתב: "ועל דעתי, הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד. אמר תחילה (פסוק יא) כי נפש הבשר בדם היא. אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, לומר כי הדם הוא הנפש והנפש היא בדם ששניהם מעורבין יחד, יהיה זה כעניין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחברו. ואח"כ פירש כי הדם הוא הנפש עצמו, לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם. כידוע ברוח אשר תחילתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן, וממנו יבא הזן שעושה הדם והדם הוא המולידו והמקיימו, כעניין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר".

בספר החינוך (מצוה קמח) כתב: "ואפשר לומר בדם עוד כי מלבד רוע מזגו שהוא רע המזג, יהיה באכילתו קצת קנין במדת אכזריות, שיבלע האדם מבעלי חיים שכמותו בגוף, אותו הדבר שבהם שהחיות ממש תלוי עליו, ונפשם נקשרת בו. כי ידוע שיש לבהמות נפש, יכונה החכמים נפש חיונית, כלומר שאינה שכלית, גם נראה אותם, שיש לנפשם בחינה להשמר מנפול באחת הפחתים, ובקצת דברים אחרים.

והרמב"ן זכרוננו לברכה כתב בטעם הדם כי ידוע שהנאכל ישוב בגוף האוכל, ואם יאכל אדם הדם תהיה עובי וגסות בנפש האדם, כמו שנפש הבהמה עבה וגסה. וכתב עוד כעין זה שאמרתני אני, אין ראוי שתאכל הנפש את הנפש".

מתוך אותו עניין מתבארים דברי האור החיים הקדוש בפרשת אחרי מות (ויקרא יז י):

"נראה לומר בהקדם לדעת טעם איסור זה, כפי מה שהאירו חכמים את עינינו בפנימיות התורה, כי כל נפשות עם בני ישראל הם ממדריגה שאין למעלה ממנה בסוד (דברים לב ט) חלק ה' עמו. גם אמרו שהגם שהם בעולם התחתון ורחוקים

אבל מותר לצלות בו ולהשהות בו כל זמן שהבשר זב שכל שהוא זב ופולט אינו בולע מדם השפוד".

בתורת הבית הארוך מגלה לנו הרשב"א מיהו אותו גדול, "ולענין שפוד שלנו שצולין בו בשר כתב הראב"ד ז"ל שהשפוד אסור דמכי חיימא בישראל דייב דמא ובלע שפודא בין מתותי בישראל בין מאבראי דהא שפוד של מתכת חם כולו. וכתב

הוא ז"ל דלפיכך אין אדם רשאי להשהות הצלי על גב השפוד ואפילו רגע אחד אלא תכף שמוציאו מן האור שולף הבשר מעל השפוד ועד שהוא זב ופולט אינו בולע דאי שביק ליה עילוי שפודא הדר בלע בישראל מיניה דהא חמימי ניהו. ולפיכך אסור לנער את הקדירה בשפוד וכן אסור להפך בו בשר שבמחבת שהשפוד בולע מן הדם וכשמשים אותו בקדירה או במחבת פולט הדם בתוכו וכן היה אסור מורי הרב ר' יונה ז"ל".

השאלה היא אם יש מחלוקת בין שיטה זו

לשיטת התרומה והסמ"ג?

לפני שנענה על זה נראה את השיטה הבאה.

ג. השיפוד מותר - הרא"ש (חולין פ"ח ס"ו לו) כתב: "נראה דבי דוגי אסור, כיון שהדם מונח עליו ונבלע בו. והשפוד אינו נאסר דנורא מישב שייב כל הדם ואין מניחו להבלע בשפוד".

א. אסור לחתוך בשר בעודו מוכשר בצלייה - בספר התרומה (ס"ט ט) כתב: "ויש תימה כי יש פעמים צורמין וחותרין בסכין את הבשר הצולה לנסות אם הוא צלי הרבה ופעמים שמקום שחתך מלא דם לפי שעדיין לא נגמר לצלות למה לא נאסר הסכין הלא הדם לא שריק ממקום הגומא והוא רותח סביביו וגם פעמים שנוקבים בסכין או בקוץ או בשפוד ברזל קטן את הכבד כשהוא צולה

על האש והגומא מלאה דם רותח מדוע לא יאסר הכלי".

הסמ"ג (לאיון קלז) הולך בעקבותיו ואומר: "וגם נכון להזהר שפעמים שחותכין בסכין את הבשר או את הכבד בשעת צלייה לנסות אם הוא צלוי הרבה, ופעמים שמקום החתך מלא דם לפי שעדיין לא נגמר מלצלות ופעמים שהוא עושה שם גומא והיא מליאה דם רותח ואוסרת הסכין כי שם אין יכול להיות שריק, ואפילו בלא גומא ראוי לאסור הסכין מחמת הדם שהוא חם כמו בסכין

ששחט בה, וצריך להתיישב בדבר וכן כתב מורי".

ב. שפוד שצלו בו בשר נאסר מדם הבשר - הרשב"א בתורת הבית הקצר (ב"ד ש"ד) כתב: "שפוד שצולין בה בשר שחוטה קודם מליחה בולע הוא מן הדם ונאסר, ולפיכך אסור להפך בה בשר שבקדירה וכיוצא בו לפי שחוזר הוא ופולט דם שבלע. והורה אחד מגדולי החכמים שאסור להשהות הצלי על גבי השפוד לאחר שהוסר מעל גבי האש שמא יחזור הבשר החם ויבלע ממנו.

ג. כלים לצליית כבד

נחלקו הראשונים אם שיפוד שתחבו בו בשר שלא הוכשר (כגון כבד) וצלו בו את הבשר, נאסר. האוסרים סוברים שמאחר והבשר תחוב על השיפוד האש לא שולטת באותו חלק של השיפוד שבתוך הבשר והדם הנבלע בו במהלך הצלייה לא נפלט.

להלכה השו"ע פוסק להתיר, ואילו רמ"א פוסק להחמיר לכתחילה ולהתיר בדיעבד ומהרש"ל פוסק לאסור אפילו בדיעבד.

לפי זה, ברשת עליה צולים את הכבד, מותר להשתמש אחר כך, שהרי הרשת צמודה לאש והדם הנבלע בתוכה, נפלט החוצה במהלך הצלייה. למרות זאת כתב בדרכי תשובה בשם ספר 'ברית מלח', שנכון להפוך את הרשת וללבנה ליבון קל בגמר הצלייה ובכך לצאת מספק.

מזלג או שיפוד שהופכים בהם את הכבד, צריכים להיות מיוחדים לכבד ואין להשתמש בהם לצליית בשר אחר (מוכשר).

אלא שבשיטתם של הרשב"א והראב"ד יש קושי מסויים, שהפרי חדש עומד עליו.

במסכת פסחים (עד ב) למדנו שמותר להכניס בשר בפשטיד"א אע"פ שעדיין לא הוכשר הבשר, וטעם הדבר שאומרים כבולעו כך פולטו גם כשאין לדבר מה לפלוט מעצמו. לפי שכל דבר שיש לו בליעה על ידי האש אומרים בו כבולעו כך פולטו.

וממילא קשה, למה אוסרים הרשב"א והראב"ד? מניין למדו שלא אומרים כבולעו כך פולטו?

הפרי חדש מיישב שהם חוששים שמאחר ויש חלק בשפוד שהבשר נח עליו, אין פליטה טובה. שהבשר שנח על השפוד מעכבו מלפלוט. כדברי הפרי חדש כתב גם הפרי מגדים (ש"ד ס"ק כא).

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ (כרית ס"ק יב) מיישב באופן אחר: "יש ליישב בפשוט, דודאי אף דאמרין נורא משאב שאיב, וכבולעו כך פולטו, וכדומה מהסברות, מ"מ לא ימלט שלא נבלע בו כל שהוא, רק מה בכך, [הא] ודאי איכא באוכל של היתר ס', ושרי. אבל בשפוד, אף דבולע דבר מועט, מ"מ אין כאן דבר לבטלו, ומשהו איסור ג"כ אסור, והרי בלוע איסור, ואם ינהוג כן בשפוד בצליית הרבה, יתקבץ אחת לאחת והרי כאן איסורא, לכך מצריכין תמיד הכשר לשפוד".

דקדוק נוסף בדברי הראשונים בסוגיה כתב הכנסת הגדולה בהגהות הטור.

ראינו שהר"ן כתב שלפי סברת הרמב"ן והרא"ה ברגע שמורידים את הצלי מהאש צריך לשלוף ממנו את השפוד, לפי שכשהבשר לא על האש אי אפשר לומר בשפוד כבולעו כך פולטו.

לכאורה מלשון הטור ניתן להבין שהרא"ש לא חולק על הרמב"ן, לפי שהטור כתב "וא"א הרא"ש ז"ל כתב שהשפוד מותר דנורא משאב שאיב ואינו מניח לבלוע הדם". הוא לא כתב שהכל מותר, כלומר גם הבשר. אמנם אומר הכנסת הגדולה שדקדוק זה אינו נכון, אלא לפי שהשפוד מותר גם הבשר מותר שלא בלע איסור מהשפוד.

הטור מסיק מדברי הרא"ש שגם הסכין מותר, מאותו טעם.

גם הר"ן (חולין מא ב) הביא את שאלת הראב"ד שראינו לעיל וכתב תירוץ לזה בשם הרמב"ן: "תירץ הרמב"ן ז"ל דמש"ה שרי דכבולעו כך פולטו כדאמרין במוליאיתא הילכך כל מה שבולע הבשר מן השפוד חוזר ופולט אבל אסור ליתן את השפוד לתוך התבשיל שהשפוד עצמו אסור הוא כ"כ הרא"ה ז"ל ולפי זה אסור לשהות הצלי בשפוד כלל אחר שהעבירוהו מעל האור וכן שמעתי שכתבו להחמיר בכך. ולי אפשר דבשפוד נמי אמרין כבולעו כך פולטו ואין להחמיר בזה כל כך דדם שבשלו אינו עובר עליו".

נמצא שיש שני טעמים להתיר את השפוד:

לרא"ש מאחר והאש לא נותנת לשום דבר אחר לבלוע, כפי שכתב הב"י בביאורו את דברי הטור "דמאחר שלימדנו שהאור מושך הדם אליו ואינו מניחו ליבלע בשפוד אף אנו נאמר דאין מניחו ליבלע בסכין דמה לי שפוד מה לי סכין טבע האור גורם כשמתחיל לחמם הבשר שהוא מושך הדם אליו בענין שאינו נבלע בשום דבר הסמוך לו".

לרמב"ן ולר"ן מאחר וכבולעו כך פולטו.

ונפקא מינא לסכין. לשיטת הרא"ש יהיה מותר לחתוך בסכין, כמבואר בטור וב"י. לשיטת הרמב"ן והר"ן יהיה אסור בסכין שמאחר ואינו צמוד לאש אינו מפליט מה שבולע (אין בו דין כבולעו כך פולטו)

מעתה ניתן לומר שיש מחלוקת בין התרומה והסמ"ג לרשב"א והראב"ד - התרומה והסמ"ג שאסרו בסכין, מתירים בשפוד, כי סברו כדעת הרמב"ן שלשפוד יש היתר מדין כבולעו כך פולטו. הראב"ד והרשב"א שאסרו בשפוד סברו שלגב השפוד לא אומרים כבולעו כך פולטו כי אין לו פליטה מגופו, וכפי שכתב הש"ך (ס"ק כא ועיין פרי מגדים).

בבן איש חי (קדושים שנה ב סעי' ו) כתב: "בשר שלא נמלח או שנמלח בעודו בשפוד ונצלה מיד, טוב להזהר שלא יסירו השפוד שתחוב בו הבשר מן האש כדי לתקן האש, או לסיבה אחרת קודם שנצלה הבשר חצי צלייתו, ואף על גב דפה עירונו נהגו היתר בזה ויש להם על מה שיסמוכו, עכ"ז בעל נפש יחמיר להזהר בזה ותבא עליו ברכה".

לסיכום עד כאן עולה - שלשית השו"ע מותר להשתמש באותם כלים לצליית כבד או בשר אחר אפילו אם השני מוכשר. אך לשיטת רמ"א לכתחילה הדבר אסור ולא זו בלבד אלא שצריך ללבן את השפוד שצלו בו את הכבד.

וממילא יש לשאול על מה אנו סומכים ברשת של מנגל? שהרבה לא מחליפים אותה ולא מלבנים אותה אחרי צליית הכבד.

בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' קג) נשאל על זה: "על שאלתו בצליית הכבד הנהוג על כלי העשוי מחוטי ברזל, על הגאז, ולפי המבואר בסי' עו סעי' ד' לענין שפוד שצולין בו בשר, דצריך ליבון לכתחילה בין צלי לצלי, ואף בדיעבד באיה"מ אסור, ועל מה סומכין לצלות כך בלי ליבון, אף לכתחילה, עי' משבצות סי' עו סוס"ק י וז"ל ומה שצריך בשפוד ליבון בכדי לצלות בשר, ואף דטרוד או כבולעו כך פולטו וסומכין ע"ז לכתחילה בטרוד, מ"מ כיון שהבשר מונח בדוחקא על השפוד, לכתחילה לא סמכין עכ"ל, הרי לן החילוק בין שפוד ובין חוטי ברזל שלנו".

מבואר שכל מה שהחמיר מהרש"ל וק"ל כוותיה אליבא דהט"ז הוא רק בשפוד שיש בו דוחק כפי שראינו לעיל בדברי הראשונים.

מתוך הדברים עולה שאין להחמיר אלא בשפוד, אבל הסכין שחותכים בו גם מהרש"ל יודה שמותר להשתמש בו שנית להכשרת בשר בצלייה (כי רק אז נאמר כבולעו כך פולטו) אך לא לדברים אחרים.

כמו כן עולה שיש ליחד מזלג להפיכת הכבד (מאחר והוא לא דחוק בכבד כל הזמן, ומאידך

להלכה המחבר (יו"ד סי' עו סעי' ד) הביא את כל הדעות וכתב שהמנהג להקל - "יש מי שאוסר לחתוך בסכין צלי שאצל האש שלא נמלח, כל זמן שאינו נצלה כל צרכו, מפני דם שנבלע בסכין. ויש מי שאוסר השפוד שצלו בו בשר בלא מליחה. ויש מי שהורה שאסור להשהות הצלי על השפוד לאחר שהוסר מן האש, לאחר שפסק הבשר מלזוב, שמא יחזור הבשר החם ויבלע ממנו. ויש מתירין בכל זה, וכן המנהג להתיר".

רמ"א פסק "ואנו נזהרין לכתחלה, ומתירין בדיעבד".

מהרש"ל (יש"ש חולין פ"ח סי' נז) אוסר גם בדיעבד לפי שהוא סובר כרשב"א שאין לומר בשפוד כבולעו כך פולטו. והט"ז (ס"ק י) כתב שבמקום שאין הפסד מרובה יש לחוש לדבריו.

מאידך הש"ך (ס"ק כג) כתב שדעת מהרש"ל (מכונות ועטרת שלמה סי' יט אות ה) כרמ"א.

הפרי מגדים (שפ"ד ס"ק כג) עומד על הסתירה ומעיד שלא מצא את דברי מהרש"ל אליהם הפנה הש"ך, ואדרבא מהים של שלמה משמע כט"ז.

[בהקשר זה כדאי להזכיר את דברי השל"ה הקדוש (שער האותיות אות הקו"ף, קדושת האכילה סעי' א): "עוד הנני מודיע אתכם, הנה רבותינו גדולי האחרונים, הגאון מורנו הרב שלמה לוריא ז"ל, והגאון מורנו הרב משה איסרלש ז"ל, כל אחד מהם, חיבר וסידר איסור והיתר, וכמה פעמים הם מחולקים, וכבר יצא טבעו של הגאון מהרמ"א ז"ל לילך אחריו ולפסוק כמוהו. ובודאי מן השמים זכה לזה, כמו שנפסק הלכתא כבית הלל, אף על גב דבית שמאי היו חריפי (יבמות יד א).

רק כגון דא צריך אני להודיע, כי הגאון מהרש"ל ז"ל הוא בתראי בסדר חיבור איסור והיתר שלו, לאחר שחיבר מהרמ"א ז"ל תורת חטאת שלו. כי כן היה המעשה, תלמידים של הגאון מהרש"ל ז"ל העתיקו איסור והיתר שלו, והביאו אותו ליד מהרמ"א ז"ל כשחיבר התורת חטאת, על כן הביא כמה פעמים איסור והיתר של הגאון מהרש"ל ז"ל, ומשיג עליו, ואחר כך בא התורת חטאת ליד הגאון מהרש"ל ז"ל, וכתב מהרש"ל ז"ל באיסור והיתר שלו, 'מה שכתב', נמצא שזה הגאון מהרש"ל ז"ל הוא בתראי.

אבל כבר אמרתי, שכבר נתפשט בתפוצת ישראל שבחוצה לארץ, במלכות פולניא, ופיהם, ומעריין, ואשכנז, לפסוק כהגאון מהרמ"א ז"ל, אבל מכל מקום ראוי להיות כל איש שורר בביתו, להתקדש ולהחמיר לאסור לעצמו, הן מה שאוסר זה, והן מה שאוסר זה, אף שמיקל לאחריו בהוראה לפי המנהג, יחמיר לעצמו. ומכל שכן, שלא יקל לעצמו, ויחמיר לאחריו".

לדינא וסיים וז"ל וכדי לצאת כל הספקות נכון שלא להשהות הצלי עליו לאחר שהוסר מן האש והכלי עצמו מצריך הכשר ליבון קצת וכן עמא דבר דבתר שצלו מהפכין הכלי ומניחין תוך האש ללבנו קצת ונכון הוא".

ולדבריו, גם את הרשת צריך לייחד, או ללבן קצת אחרי צליית הכבד.

משתמשים בו להפיכת הכבד, לכן מותר להשתמש בו שנית, אך רק לכבד ולא לבשר (אחר).

יחד עם זאת כתב הדרכי תשובה (סי' עו ס"ק לח): "ועיין בספר ברית מלח... שנשאל אודות צובה או טריפד"א שקורין ריז שמניחים עליו בשר לצלות אם דינו לשפוד שנזהרין לכתחלה לדידן וצריך מה הכשר ליבון או הגעלה וגם אסור להשהות עליו הצלי אחר שהוסר מן האש ועיי"ש מה שכתב בזה

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

משה בוסקילה בר סעדה ז"ל

נלב"ע כד אדר

תנצב"ה

כתיבה: הרב ינון קליין

ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה לרשימת התפוצה

צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים נבעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לסרסומים הלכתיים